

ATTHAKAVAGGA

DE VREDE VAN DE BOEDDHA

Guy Eugène DUBOIS is eveneens de auteur van:

VIPASSANA BHAVANA—Inzichtmeditatie

SATTA-VISUDDHI—De Zeven Zuiveringen

DHAMMA—Overdenkingen bij een Ultieme Werkelijkheid

DHAMMAPADA—Het Pad van Waarheid

KHAGGAVISANA-SUTTA

PARAYANAVAGGA—De Weg naar de Andere Oever

WOORDEN VAN WIJSHEID—De Dhammapada Zonder Exegese

ITIVUTTAKA—Zo is het Gezegd

KHUDDAKAPATHA—Korte Passages

YATRA NAAR MAJJHIMADESA—Een Pelgrimsreis naar het Middenland

ATTHAKAVAGGA

DE VREDE VAN DE BOEDDHA

VERTAALD UIT HET PALI EN VAN
COMMENTAAR VOORZIEN DOOR

Guy Eugène DUBOIS

*'Sabbadanam Dhammadanam jinati'—
De gift van Dhamma is de grootste gift'
(Dhammapada, Gatha #354).*

Overeenkomstig deze uitspraak van de *Bhagavat*
lijkt het vermarkten
van Boeddha's wijsheid mij
onheus en infaam.

Op dit boek rust derhalve géén copyright.

Wars van élk economisch motief mag het bijgevolg
gereproduceerd en verspreid worden
op alle mogelijke dragers
(electronisch, mechanisch, fotokopie,
opnamen of op enige andere wijze)
zónder mijn toestemming.

D/2019/Guy Eugène Dubois, uitgever
Koninklijke Prinslaan 3/101 8670 Koksijde (Belgium)
gdubois.bailleul@gmail.com

Coverfoto: GD, *Bagan, Myanmar*
Vormgeving, Prepress & Design: GD
Gezet in Helvetica Neue & Times New Roman
Papier: Biotop crème FSC
Druk- en bindwerk: Brave New Books, Rotterdam, Nederland

ISBN: 9789402191387

• *Moeilijk is het om hen te bevrijden*
Die—verweven met de charme van het bestaan—
Vastgeklonken zijn aan het lokkende ‘worden’.
Voorwaar,
Bevrijd wordt men niet door anderen !

Verlangend naar wat geweest is én naar wat tot ‘worden’ komt,
Hongeren zij naar zintuiglijk genot.
Begerig, inhalig, gehecht en geobsedeerd door verlangens,
Verstrikt in onvrede.
Getooid in ellende,
Weeklagen zij:
‘Wat zal er van ons geworden wanneer wij sterven ?’ •

Atthakavagga, Guhatthaka Sutta, Sn 4.2, [vv. 773-774]

INHOUD

VOORWOORD & AANWIJZING	11
INLEIDING — WOORDEN VERSUS WIJSHEID	15
DEEL I — SITUERING	21
SITUERING EN ONTSTAAN VAN DE PALI-CANON	23
DE PALI-CANON EN ZIJN INDELING	25
POLITIEKE, SOCIALE EN RELIGIEUZE SITUERING VAN DE ATTHAKAVAGGA	29
DE ATTHAKAVAGGA VERSUS DE VISUDDHIMAGGA	35
BEKNOPT OVERZICHT VAN DE SATTA-VISUDDHI	39
ANALYSE VAN DE ATTHAKAVAGGA	69
DE THEMA'S VAN DE ATTHAKAVAGGA	77
'VREDE' EN 'ZUIVERING' IN DE ATTHAKAVAGGA	83
DE DIEPGANG VAN DE ATTHAKAVAGGA	87
DEEL II — DE SUTTAS VAN DE ATTHAKAVAGGA	91
KAMA-SUTTA	93
GUHATTHAKA-SUTTA	97
DUTTHATTHAKA-SUTTA	105
SUDDHATTHAKA-SUTTA	109
PARAMATTHAKA-SUTTA	113
JARA-SUTTA	117
TISSA METTEYYA-SUTTA	121
PASURA-SUTTA	125
MAGANDIYA-SUTTA	129
PURABHEDA-SUTTA	135
KALAHAVIVADA-SUTTA	139
CULABYUHA-SUTTA	147
MAHABYUHA-SUTTA	153
TUVATAKA-SUTTA	159
ATTADANDA-SUTTA	165
SARIPUTTA-SUTTA	171
DEEL III — NAWOORD EN BESLUIT	177
NAWOORD EN BESLUIT	179
BIBLIOGRAFIE	189
VOETNOTEN	193

VOORWOORD & AANWIJZING

Een wandeling doorheen de tuinen van de Boeddhā is ronduit imponerend: van een ingetogen passage, die zijn genese vindt in het oorspronkelijke en strakke landschap van het *Theravada*—de Tuin der Ouderen, over de indrukwekkende lege vlakten van het *Mahayana*, naar de esoterische Himalayas van het *Vajrayana*, tot het rationele panorama dat het prille *Navayana* biedt.¹

Door de eeuwen heen heeft de boodschap van Vrij Onderzoek die *Sakya-muni*—de Wijze van de *Sakya's*—zijn volgelingen in de *Kalama-Sutta*² voorhield, zich vertaald in een plejade aan inzichten, commentaren en doctrines.

Dit immense park ligt er na 2.600 jaar noeste arbeid van planten, wieden en snoeien prachtig bij.

Gedurende bijna drie millennia creëerden de adepten van de Boeddhā een enorme schat aan commentaren, interpretaties, motiveringen, aanwijzingen, uiteenzettingen, verduidelijkingen, ophelderingen, toelichtingen, preciseringen, marginalia...

Er bestond immers—intentioneel zéér bewust geponeerd door de stichter—géén rigide ervaringsdeskundige die, naar analogie met een pauselijke despoot of een krampachtige ayatollah, elk spontaan inzicht of elke intellectuele eruptie vakkundig en dogmatisch bevroor of—in voorkomend geval—*kaltstellte*.

Dit kluwen aan inzichten—een spervuur van ontstaan en van vergaan—duurt voort tot op heden. Boeddhisme is een voortdurend komen en gaan van ideeën; een ebbe en vloed van aannames en overtuigingen. Een subliem *proces* van ontzettend vele oorzaken en evenveel gevolgen. Een microkosmos³ van intellectueel vernuft; een borrelende bron; een immense chaos; maar wélke vreugde naar ultieme bevrijding toe. *Dhamma*.⁴

Maar óf dit, met uiterste zorg aangelegd park, de oorspronkelijke frisheid van het oerbos zelfs maar benadert, zal—de onverstoorbare zelfverzekerdheid van de *Sangha* te na gesproken—voor eeuwig en drie dagen een twistpunt blijven.

Evenzeer als de vraag óf de monastieke hoveniers de struiken niet al té uitbundig naar hun persoonlijke godsvrucht en vermogen hebben geciseleerd.

Concreet rijst de vraag of, na de rondgang door dit labyrint van sprankelende inzichten én (!) de onvermijdelijke vermoeidheid die er automatisch het

gevolg van is, *wélke* uiteindelijk de kerninzichten waren die *Gotama Siddhattha himself* tot Zelfrealisatie brachten.

Anders verwoord: *wélke* inspiratie kreeg de historische man toen hij, nadat hij *'het huis verlaten had'*; ⁵ ná zijn lange queeste langs diverse goeroes; en ná een langdurig, ascetisch leven van zelfkastijding, uiteindelijk besloot om onder de *bodhi*-boom in *Bodhgaya* te gaan mediteren met een zichzelf duidelijk opgelegd ultimatum: tot volledige Zelfrealisatie komen óf de vrijwillig gekozen dood ?

Ronduit gezegd interesseerde het me méér om zicht te krijgen op de basisinzichten die ervoor gezorgd hebben dat *Gotama* uiteindelijk een Boeddha—een Verlichte—werd, dan verder, genoeglijk, te blijven rondstruinen in het pantheon met 84.000 leerredes, dat zijn epigonen met buitengemene zorg en met méér dan exceptionele eerbied, vorm hebben gegeven en overvloedig uitgebouwd.

De hamvraag is en blijft duidelijk: wát heeft *Gotama* wérkelijk gedácht en gezegd? Wát waren zijn inzichten? Kortom: wát was zijn 'bevrijding'?

Dit zijn—in de geest van het Vrij Onderzoek van de denker én de prediker *zélf*—vragen die absoluut *niet* mogen overgelaten worden aan een monastieke orde; aan een synode; of aan een concilie, maar die, in essentie, de basis [zouden moeten] vormen van *ieders* individuele beoefening.

Zulke attitude ligt, mijns inziens, perfect in het verlengde van wat de Meester tenslotte élke *yogi* voorhield: *'Voorwaar, Monniken, bevrijd wordt men niet door anderen !'* ⁶

Alzo blijft het timmeren aan de weg van Zelfrealisatie—*'het ontwarren van de knoop van geboorte, ouderdom, ziekte en dood'* ⁷—een onovertroffen doch aartsmoeilijke persoonlijke opdracht.

Back to square one: wát heeft *Gotama* wérkelijk gedácht en gezégd? Wát waren zijn inzichten ? Wát was zijn 'bevrijding' ?

Deze gedachten bleven steeds rondraaien, maar de kwintessens bleef: Hoe ? Wáár ligt de sleutel ? En—op de koop toe—een knagende, intrigerende twijfel: Wás er *überhaupt* een toegangspoort?

En eensklaps manifesteerde zich, uit de leegte en uit de impasse, onverwachts een doorbraak—*'Plotseling ontstaat wat je weet en ziet, want al het denken is onbegrijpelijk'*, zoals Zenpatriarch *Huineng* ⁸ reeds ontzettend vele generaties lang blijft beklemtonen [weliswaar in een compleet andere context, maar enige confusie ⁹ in het denken maakt, op de keper beschouwd, het leven zoet en daardoor enigszins verteerbaar]...

... Een (uiterst toevallige) impulsaankoop van een geel-verschoten boek, dat ik quasi-automatisch uit het bestofte rek nam in het antiquariaat van de ramsj-shop en, geestelijk compleet afwezig en ongeïnteresseerd, doorbla-

derde, maar finaal dan tóch maar kocht omdat ik, met één oog, plots zag dat het uitgegeven was door de *Pali Text Society* in 1885 in London, wat voor mij althans, steeds een keurmerk vormt voor inhoudelijke legitimiteit.

Thuisgekomen zag ik dat het boek een complete anthologie bevatte. Het droeg de naam *Sutta-Nipata*, en was geschreven door ene *Viggo Fausbøll*.

Sutta-Nipata ? Viggo Fausbøll ? Inconnus au régiment! Nooit van gehoord! Maar, zoals steeds... Google bracht vlug raad en... de verschillende elementen van mijn digitale *search* klonken *unisono* goed.

In a nutshell: de *Sutta-Nipata* is een fijntjes in de *Khuddaka-Nikaya* (cfr. *infra*) 'weggeborgen'—lees: een weinig bekende—verzameling van vijf bundels met voordrachten van de Boeddha. Het is verder een 'nikaya'—een verzameling—die hoofdzakelijk uit verzen bestaat.

Alleen reeds door hun versvorm onderscheiden deze *suttas* zich van de andere leerredes uit de *Pali*-canon, die grotendeels episch van aard zijn. Maar, zoals spoedig zou blijken, verschillen ook de inhoudelijke inzichten en meningen in de *Khuddaka-Nikaya* opmerkelijk van de andere *voordrachten*.

Michael Viggo Fausbøll (1821-1908) blijkt een erudiet professor Sanskriet aan de universiteit van Copenhagen te zijn geweest—en tevens *dé* 19de eeuwse Deense pionier én grossier in *Pali*-teksten. Hij vertaalde verschillende teksten vanuit het *Pali* naar het Duits en het Engels. Zo vormde zijn versie van de *Dhammapada* de basis voor de eerste Engelse vertaling van deze boeddhistische tekst door Max Müller.¹⁰ Verder converteerde hij een groot aantal *Jatakas*,¹¹ eveneens in samenwerking met Müller.

Om kort te gaan: mijn aandacht was méér dan gewekt. Het belletje dat was beginnen rinkelen transformeerde zich méér en méér tot een cyclopische *Mingun Bell!*¹²

Verder onderzoek wees uit dat de *suttas* van de *Sutta-Nipata* hun oorsprong vonden vóór Boeddha's *parinibbana*.¹³

Volgens sommige wetenschappers¹⁴ beschrijven deze *suttas* de vroegste boeddhistische *praktijk*. Ze gaan ervan uit dat deze teksten het vroegst beschikbare boeddhistische *materiaal* bevatten.^{15 16}

Verder refereert het *Bhabru Edict* van keizer Asoka, de heerser over het Mauryaanse Rijk,¹⁷ naar verschillende *suttas* van de *Atthakavagga*, wat eens te meer het belang onderschrijft dat—in die eerste boeddhistische glansperiode (3de eeuw vóór GTR)—gehecht werd aan deze *sutta*.¹⁸

Kortom, de teksten van de *Atthakavagga* leken uitstekend geplaatst om meer duidelijkheid te kunnen verschaffen over de oorspronkelijke, persoonlijke inzichten van de Boeddha *voordat* de monastieke orde—de *Sangha*—de doctrinaire structuur van het boeddhisme volop uitbouwde.

Mijn aandacht was volop gewekt. Hier wilde ik méér van weten. De neerslag van deze zoektocht naar mijn persoonlijke Graal kunt u hier vinden.

Nog één opmerking over de vertaling. Voor mij prevaleerde de inhoud van de *Atthakavagga* boven de vorm. Wanneer vorm en inhoud enig conflict vertoonden, heb ik resoluut voor het inhoudelijke aspect gekozen. *Wát* er geschreven staat was voor mij—voor *déze* studie—méér waard dan *hoé* het geschreven werd.

Dit wil niet zeggen dat de vorm stiefmoederlijk behandeld is: in de mate van het haalbare heb ik gepoogd de verzen van de *suttas* een aanvaardbare vormgeving te verschaffen. Maar laat er verder geen twijfel over bestaan: om het inhoudelijk aspect beter tot zijn recht te laten komen kwam het esthetische soms in de verdrukking.

En tenslotte: voor de goede orde; voor mijn gemoedsrust én als doekje voor het bloeden—hierbij onderstaande paragrafen, die stilaan standaardformules worden in de prologen van mijn boeken:

Ik ben géén Ziener: alle hier beschreven ideeën zijn geuit door tal van leraren in diverse tradities en *lineages*. In *gassho* buig ik voor *hún* diepe inzicht en vorder dan ook niet de minste persoonlijke verdienste voor deze tekst.

In deze context moet het de pientere lezer—een Beotiër bereikt niet ongebroken deze plek in dit boek—volkomen duidelijk zijn, dat alle onduidelijkheden, vergissingen, fouten en ongerijmdheden, die in deze publicatie opduiken, *énkel-en-alleen* te wijten zijn aan mijn onkunde; aan mijn verkeerde woord- en zinskeuze; aan mijn persoonlijke én interpretatieve onwetendheid (*moha*); en uiteraard aan mijn *kamma*, het gevolg van mijn [vroegere] zintuiglijke verlangens (*lobha*) en aversies (*dosa*).

Laat je eventuele én terechte ergernis over dit persoonlijk falen echter de immense gloed van de *Dhamma* niet infecteren.

Wat de vele toelichtingen en voetnoten betreft: ze zijn *énkel* bedoeld om een hulpvaardig kader te bieden en mogelijke verwarring te elimineren. Ik hoop althans dat ze erin slagen de lectuur van dit boek enigszins te faciliteren.

Uiteraard spreekt het verder voor zich dat alle gebruikte citaten—en het zijn er héél wat—geen enkele afbreuk willen doen aan het normale, vigerende, *copy-right*. Moge de minutieuze bronvermelding, die ik doorheen de tekst strikt heb aangehouden, voor alle geciteerde auteurs het ultieme zoenoffer zijn.

Guy Eugène Dubois
mei 2019

INLEIDING – WOORDEN VERSUS WIJSHEID

Volgens de usantie én conform de *Wet van Kamma* zal eenieder die het waagt om een boek te plegen over de *Dhamma*—de leer van de Boeddha—*‘zijn of haar volgende zeven levens als ezel doorbrengen’*.

Dit lijkt me een welverdiende straf.

Woorden refereren immers uitsluitend in schijn én volgens conventie naar bestaande dingen. Woorden zijn de werkelijkheid niet: ze *wijzen* slechts naar ‘een’ werkelijkheid, maar ‘de’ werkelijkheid zijn ze absoluut niet.

Woorden conceptualiseren, monopoliseren de verschijnselen. Ze beknotten ons om de fenomenen in hun compleetheid te zien. Door deze inperking maken ze een puur gewaarzijn van de fenomenen—d.i. het beleven van de verschijnselen als een onbevooroordeelde ervaring—onmogelijk. Méér: door hun subjectief gekleurd oordeel veroorzaken woorden doorlopend ongewenste reacties [het valt me steeds weer op: aan jezelf ken je de hele wereld].

Woorden zijn de veruitwendiging van onze gedachten—in wezen *‘essentially impersonal phenomena passing by’* (Stephen Levine)—die op élk moment vertolken hoe we *dénken* dat de wereld in elkaar steekt, niet hoe de wereld in werkelijkheid *is*.

Brutaal gezegd: de dingen, zoals ze door woorden benoemd worden, bestaan in feite *niet*. Althans niet op de wijze waarop wij [in onze groteske arrogante onwetendheid] *dénken* dat ze bestaan.

In essentie dragen woorden—zoals álles trouwens—geen enkele substantialiteit in zich. Alle fenomenen waar woorden naar verwijzen zijn immers *leeg* aan zelf; *leeg* aan essentie; *leeg* aan ziel. Ze zijn zo leeg als de witruiimte tussen deze regels; zo leeg als de spaties tussen deze woorden én zo leeg als de woorden zelf.

De leegte van de woorden leidt tot spraakverwarring. Op deze manier transformeren woorden zich tot stoorzenders. Babel. Nimrod’s *personal and royal pain in the ass*.

Woorden kleven *labels* op verschijnselen. Ze verheffen deze—zich op elk moment transformerende—fenomenen tot vaste, stabiele, onveranderlijke concepten, alsof deze geen enkele verandering in zich zouden dragen en dit ook niet zouden dulden.

Woorden creëren de discrepantie tussen concept en wérkelijke werkelijkheid.

Woorden verheerlijken de amechtige illusie van onvergankelijkheid tot evangelie—*In den beginne was het Woord en het Woord was bij God, en het Woord was God!*

Illusie en evangelie zijn synoniemen. Finaal is de *Blijde Boodschap* slechts een *Sjofele Luchtbel*. Een *Onvoldragen Windei*.

Woorden proberen de alomtegenwoordige *leegte* van alle verschijnselen [dingen en fenomenen] substantie en vastigheid te geven. Dit geldt in het bijzonder voor het funderen van het 'ik' en het 'mijn'.

Zo gezien zijn woorden gerichte, weloverwogen constructies: een 'persoon'; een 'ik'; een 'plaats' of een 'ding' zijn slechts concepten, verzonnen om het zich—van moment-tot-moment—transformerende bestaan te (kunnen) 'bevriezen', te (kunnen) benoemen én te (kunnen) beïnvloeden.

Ofschoon het stellig onjuist is te willen beweren [wat ik dan ook nadrukkelijk verzuim] dat dit 'ik' en het 'mijn' [functioneel] niet zouden bestaan, toch zijn dit 'ik' en 'mijn' net zo in elkaar geflanst en net zo vergankelijk als *alle* andere fenomenen.

Zij vormen slechts een continu *proces*, onderhevig aan allerlei voorwaarden, zowel voor hun ontstaan, voor hun bestaan, als voor hun vergaan. Voorwaardelijk ontstaan. *Paticca samuppada*.

Woorden zijn praktisch bruikbaar in de relatieve, zintuiglijke wereld maar niet hanteerbaar en volkomen inefficiënt op ook maar enig noumenaal niveau.

Woorden leiden niet tot inzicht. Zelfrealisatie wordt niet door woorden veropenbaard.

Woorden baren slechts bla-bla.

Al wat wezenlijk is wordt doorgegeven *buiten* woorden om.

De opgestoken lotusbloem in de hand van de Boeddha en de instemmende buiging, inclusief het zuinige lachje van *Maha Kassapa* in de *Avatam-Sutta* is hiervan een uitstekend voorbeeld: een transmissie van wijsheid-die-voor-wijsheid buigt; mededogen-voor-mededogen. Een transmissie waarin zowel de Boeddha als *Maha Kassapa* tijdloos in ruimte oplossen.¹⁹

Anders gezegd: woorden versluieren en corrumperen het essentiële. Woorden leiden bijgevolg niet tot 'zelfverwerkelijking'. De enigszins aparte logica van woorden vermeerdt (soms) *kennis*, maar stuitert abrupt bij *wijsheid*.

Woorden refereren naar [een bepaalde soort] *kennis*; niet naar *inzicht*. Voor woorden is geen persoonlijke *transformatie* nodig. Voor woorden is geen 'zijn' vereist.

Woorden zijn te begrensd om ook maar enig soelaas te brengen in onze bevrijding van lijden en onwetendheid. Wijsheid kan niet door woorden gecommuniceerd worden. Daarom wordt wijsheid ook niet aan de huidige westerse universiteiten onderwezen. De doorsnee contemporaine universiteit is geperverteerd tot een multinational van kennis. Vakkennis zonder brede bagage. Vakkennis zonder 'inzicht', zonder 'overzicht', zonder 'totaalbeeld'. Kennis zonder Zijn. Kennis heeft niets met wijsheid te maken. En omgekeerd heeft wijsheid niets van doen met kennis.

Wijsheid kan énkél *ervaren* worden.

Wijsheid ligt *voorbij* woorden. *Voorbij* wat taal vermag. *Voorbij* het zintuiglijke. *Voorbij* de efemere fenomenen. *Voorbij* onze aangeleerde, geconditioneerde, routineuze manier van 'begrijpen'.

Voorbij.

Wijsheid valt énkél te realiseren door *eigen* beoefening en praktijk. Door meditatie. Door *bhavana*.²⁰ Door het cultiveren van de geest.

Quid ?

Door eenvoudig niets te dóen. Door gewoon stil te gaan zitten. *Zazen. Shikantaza*.²¹ Door te mediteren—'our unique and intimate rhythm of discovery' (Lauren Krauze). Door vervolgens, volkomen aandachtig, aanwezig te zijn bij wat er *is*. Door, op deze manier, de wereld te *ervaren* én te *aanvaarden*. De wereld te beschouwen zoals hij werkelijk *is*. Op *dít* moment. En van moment-tot-moment.

Op deze manier kunnen we leren—uiterst langzaam—de wáre aard van de dingen te *zien* en te *kennen*. *Yatha bhuta janami passami*.

Op dit vlot van *bhavana* kunnen we de *Stroom* oversteken. Kunnen we ons Oorspronkelijk Gezicht ontdekken. De onbegrensde Ruimte *zijn* én de ultieme *Leegte* *ervaren*.

Onszelf realiseren. Een *Zelfrealisatie* die—*contradictio in terminis*—haar bekroning vindt in de complete uitdoving van ditzelfde Zelf.

Enkel door de uitdoving van het 'ik' kan verlossing van lijden (*dukkha*) en van onwetendheid (*avijja*) ons deel worden. Een bevrijding (*vimutti*) die de poort opent naar innerlijke vrede (*santi; nibbana; Zelfrealisatie*). Niet in een verre onbestemde toekomst—het bevroren *credo* van de slavenreligies. Maar in het *hier-en-nu*.²²

Dhamma—de leer van de Boedha—beoogt bevrijding uit onze ellende [in casu: geboorte; ziekte; ouderdom en dood—'de goddelijke boodschappers'] én uit onze astrante onwetendheid—we *willen* het niet wéten; we *willen* het gewoonweg niet zien(!)—dat we geen enkele blijvende, stabiele substantie bezitten.

Dhamma is géén doorsnee ‘-isme’ dat de gemiddelde Neanderthaler énkél fictieve zekerheid verschaft in zijn leven én in zijn sterven door een valse belofte van eeuwige continuïteit en orde. ‘*Dhamma is other than words; it is neither limited nor conditioned*’ (Rinzai).

Wijsheid overstijgt *vorm*.

Vorm is *Leegte* en *Leegte* is vorm: alles verandert; niets blijft ook maar één ogenblik hetzelfde. Alles vloeit; alles stroomt—*panta rhei*—zoals *Heraclitus*²³ vaststelde.

Maar daarenboven bestaat er niets essentieels. Zelfs over de meest basale functionaliteiten van ons eigen lichaam én denken is elke zelfcontrole *volkomen* zoek. In het hele universum is geen enkele houvast te vinden. Geen enkele vaste substantie. Geen enkele vaste kern. Ook *dát* willen we gewoonweg niet zien, noch wéten.

Vorm en Leegte. Wanneer je *hét* ziet, dan zie je *hét* overal. Wanneer je *hét* niet overal ziet, dan zie je énkél vorm en niet leegte.

In wat werkelijk *lijkt*, kan je ‘*zien*’ wat werkelijk *is*. Als je, in wat werkelijk *lijkt*, ‘*ziet*’ wat werkelijk ‘*is*’ dan eindigt elk dispuut; dan verdampst vorm; dan vervliedt tekst; dan verzwinden woorden...

Leegte: de ego-loze natuur van de werkelijkheid—het wegvallen van alle illusies van de afgescheidenheid van het ‘*ik*’; het uiteenvallen van het illusoire ‘*ik*’ door het ‘*zien*’ van je oorspronkelijke natuur. *Bhanga*. Hét ‘*zien*’ en ‘*weten*’. *Janami passami*. De plotse, manifeste duik in de stroom. Stroombetreding. *Sotapanna*.

Dan lachen de boeddha’s je toe. Enkel *dán*.

Het conceptuele kan nooit tot bevrijding—*vimutti*—leiden! Concepten ‘kunnen’ slechts een hulpmiddel (*upaya*) zijn voor het bereiken van inzicht.

Boeddhisme is een concept.

Praktisch gezien kan iemand zijn leven lang alle *suttas* en commentaren bestuderen zonder ook maar één stap dichterbij Zelfrealisatie te komen.

De voorgaande zin is géén hypothese. Het doet zich dagelijks miljoenen maal voor. Het is een schrijnende vaststelling.

Hoe méér concepten iemand omarmt, hoe moeilijker hij/zij het zichzelf maakt. Hoe méér doctrines hij/zij omhelst, hoe ondoorgroendelijker de nevel wordt—een mist zo dik als erwtensoep (!)—die zijn/haar zicht belemmert.

Hetzelfde geldt voor een *yogi* die zijn leven lang *prostraties* doet, *stupas* en *chaitya s* ²⁴ circumambuleert ²⁵ of *mantras* chant.

Zijn/haar eerbied; toewijding en vertrouwen in *Amithaba* kunnen voorbeeldig zijn, maar zijn/haar finale bevrijding komt geen millimeter nader.

Inzicht—*zien* en *wéten*—ontstaat énkél door persoonlijk experiëntieel ervaren (*bhavana-maya panna*). Wie inzicht (*panna*) wil verwerven—*panna* is het enige wat tot Zelfrealisatie voert—moet *voorbij* ieder concept gaan [en indien hij/zij het boeddhisme gebruikt heeft als *upaya*, ²⁶ dit concept achterlaten].

Ook de Boeddha is een concept.

Wie voor het verwerven van inzicht het concept ‘Boeddha’ gebruikt, moet finaal ook dit hulpmiddel achterlaten. Hij/zij moet—wil hij/zij tot Zelfrealisatie komen—‘*de Boeddha doodslaan wanneer hij/zij hem tegenkomt*’, zoals een controversiële Zen-quote leert.

Ook *dit* boek is een concept.

Een goed verstaander heeft slechts een half woord nodig. De uitzonderlijk prachtige verzen van de *Atthakavagga* ten spijt...

DEEL I – SITUERING

